

HENRI DE MAN „TUDOMÁNYOS UTÓPIZMUSA”

– Henri de Man: L'idée socialiste. –

A gazdasági alap szerkezeti változásai ideológiává súlyosztették Marx közgazdaságtani és politikai tanainak javarészét, de halhatatlan az a marxi szellem, mely a közgazdaságtani jelenségekben látja a történelmi és társadalmi folyamatok tengelyét. Az az éles kritika, amit Marx az ideológiák, a gazdasági fejlődéstől elmaradt elméletek fölött gyakorolt, szükségképen saját tanaira is érvényes. A szocializmusnak Marx tanaitól vissza kell térnie Marx szelleméhez.

A gazdasági alapon lezajlott változások leglényegesebb vonatkozásaikban eltérnek a fejlődésnek a marxi tanokban megszabott irányától. A tőke tulajdonjogi koncentrációja nem következett be, sőt elmondhatjuk, hogy a múlt század dereka óta sohasem sejtett mértékben demokratizálódott. Nem a tőketulajdon központosult, hanem a tőke igazgatása. A hitelnyújtás és vállalkozás meghaladta a tőketulajdon személyes kereteit, s hatalmas pénzügyi és ipari szervezetekben koncentrálnak, melyek tulajdonjogilag milliók és milliók között oszlanak meg, de a tőkekezelés szempontjából egységes és személytelen intézmények. A gépműipar páratlan fellendülése számtalan új iparágat teremtett és minden termelési ágba bevezette a gépmunkát. A múlt század derekán a gép csak a munkás segédeszköze volt, manapság a munkás a gép segédeszköze.

E nagyfontosságú átalakulások az osztályviszonyokban tükröződnek legélesebben. Marx a középosztály felörlődésére és a proletáriátusba való felszívódására számított, ám a gazdasági alap változásai egészen más irányba terelték az osztályviszonyok fejlődését. A kisipar visszaesése a nagyipari forradalom idején csak átmeneti volt, utóbb számos termelési ágban bebizonyosodott a kisipar versenyképessége, s a technikai fejlődéssel kapcsolatosan számtalan új igény született – automobilizmus, villanyosság, vízvezeték, rádió – melyek a kisipar számára új mozgási lehetőséget és fellendülést biztosítottak. A kereskedelmi és szabadfoglalkozási pályák elterjedettsége megint csak a középosztály tulsúlyát gyarapította. A gépmunka csökkentette a munkások számát, de viszonylagosan emelte az alkalmazottak és magánhivatalnokok számát, ami megint csak a középosztály malmára hajtotta a vizet.

A munkásság osztályszerkezete is bonyolultabbá vált, ami megszüntette a proletáriátus kezdetlegesen homogén jellegét. A gép munka előretörése megteremtette a munkavezető, a szakmunkás, a minősített munkás típusát, aki quasi-mérnöki képezése és magasabb életszínvonala folytán sokkal közelebb áll a középosztályhoz, mint a minősítetlen munkássághoz. A termelés fokozott gépezése és észszerűsítése kiszolgáltatta az állandó munkanélküliségnek a szakképzetlen munkásság jelentékeny részét. A proletáriátus kezdetleges egysége kétszeres hasadást is szenvedett, egyiket a szakképzettség-szakképzetlenség, a másikat a munka-

munkanélküliség irányában. A keletkezett osztálynegyedek érdekellentétei annyira élesek, hogy nem hozhatók közös politikai nevező alá. A kommunista-szocialista pártszakadás hiven tükrözi a proletáriátus belső osztályellentéteit. A szakképzett munkásságnak, általában a dolgozó munkásságnak nem közvetlen érdeke a társadalmi rend megváltoztatása. 1932-ben Németországban a K. P. D. párttagjainak 80%-át a munkanélküliek szolgáltatták.

A vázolt osztályviszonyok megrendítették a szocialista politika eddigi alapjait. A proletáriátus elvesztette politikai egységét, s így a szocializmus politikai bázisai elégtelenek a konzervatív érdekek szövetségével szemben. A számbelileg is gyöngébb, s gazdasági erejében meg épen jelentéktelen munkanélküli, vagy minősítetlen proletáriátus képtelen a politikai hatalom megszerzésére. Az erős középosztály leküzdhetetlen ellenszenvet érez a proletáriátus osztályuralmi törekvéseivel szemben, s ha már a politikai demokrácia megdöntéséről van szó, inkább maga veszi kezébe a kezdeményezést. A háború utáni nagy gazdasági fellendülés idején a szocializmus reformista szárnya erősen bizott abban, hogy sorozatos reformokkal megszállhatja az egész gazdasági és politikai organizmust. A nagy válság elseperte a lényegtelen eredményeket és illuzorikussá tette a reformista behatolás politikáját. A reformista politika tehetetlensége csak elvi képtelenségének kifejezése. Reformok szükségképpen csak érdekeket elégítenek ki, de nem nyulnak a társadalom szerkezeti problémáihoz. Érdekjellegű reformok csak tüneti kezelésnek tekinthetők, melyek nem szállnak le a baj elvi gyökereihez.

Henri de Man ideológiai megoldását az a belső érzés sugallja, hogy Marx szellemének törvényes örököse. Ha változott a gazdasági alap és az osztályok erőviszonya, változnia kell a szocialista ideológiának is. Henri de Man annyira Marx örökében érzi magát, hogy módszerét is elfogadja, s a hegeli dialektika közismert fordulatával a kommunista-reformista ellentétek szintetikus meghaladását követeli a »forradalmi jellegű reformok« eszméjében. A szocializmusnak olyan általános elvi jellegű reformokat kell végrehajtania, melyek feloldják a gazdaság és a társadalom szerkezeti kötöttségeit. Mivel a pénzügyi tőke túlsúlyba került az ipari tőkével szemben, e reformok legfontosabbika a hitel nacionalizálása. A parlament hozzájárulásával központi állami hitelintézet létesítendő, mely a pénzintézetek hitelműveleteit alárendelné az állami tervgazdaság irányelveinek. E célból szükséges a hitelintézetek részvénytöbbségének a központi hitelintézetre való átruházása, ami biztosítaná az állami hitelirányító tanács döntő befolyását az általános hitelpolitikára. A nyersanyag és energiatermelő nagyipari monopoliумok állami konzorciumba tömörülnének, s a monopoliумok részvénytöbbségének megszerzése az alapvető iparágakat is alávetné a terv direktíváinak. A hitel és az alapvető termelési ágak nacionalizálása semmiben sem érintené a sajátos iparágakat; teljesen megtartanák magángazdasági jellegüket, sőt az államnak mindent meg kell tennie, hogy a monopoliумok

megszüntetésével, illetve a szabadverseny helyreállításával a magángazdaságnak új virágzást biztosítson.

E »forradalmi jellegű reformok« kivívása a szocialista ideológia mai állása mellett lehetetlen. A szocializmus szellemi és politikai fegyvertára elavult, újabb és hatásosabb harcmodorral kell csatasorba állnia. Szakítania kell az idejét mult munkásélharcos politikával, hiszen a proletáriátust osztályviszonyainak átalakulása amúgyis is harcképtelenné tette. A munkásélharcos elmélet és gyakorlat mélyen sérti a középosztály gazdasági és hatalmi érdekeit, s így a proletáriátusnak több szerénységet és önmérsékletet kell tanúsítania. Amíg a szocialista elmélet nem válik osztályközi eszmévé, szerkezeti jellegű reformok kivihetetlenek. Itt gyökerezik az ideológiai, sajátosabban az eszményi, akarati, erkölcsi, műveltségbeli és nevelési tényezők döntő jelentősége. A szocializmus értékére, gazdasági, politikai és erkölcsi magasabbrendűségére minden számottevő osztálynak rá kell eszmélnie, s megvalósítását minden számottevő osztálynak akarnia kell.

A társadalom erkölcsi meghódításának meg kell előznie gazdasági és politikai meghódítását. Hogy a szocialista elmélet és eszmeterjesztés megfelelhessen e nagy erkölcsi feladatnak, szakítania kell az elavult és szokványos materialista tájszólással, s vissza kell térnie az utópizmus nagy idealista hagyományaihoz. »A tudományos utópizmus« a marxizmus dialektikus meghaladása lenne, mintegy a szocializmus vezéreszméjének új tételezése magasabb fejlődési fokon. A szocialista eszmének ki kell sajátítania az erkölcsi és vallásos mozgalmakkal járó nemes szenvedélyeket. Különös megbecsülésben kell részesíteni a lélektani tényezőket, melyeket a marxizmus ideológiai hanyatlása idején alig vett számításba, pedig az eszme, a lelkiület és az akarat lényegesebb, mint az egyszerű érdek. Szükséges a polgárság történelmi, gazdasági, műveltségbeli értékeinek méltányos elismerése, mert a polgári erények egyengették a kapitalizmus és a szocializmus útját. A praekapitalista és a korai kapitalista polgárság a munka, a szorgalom, a hozzáértés és a takarékoság nagy erényeit gyakorolta. A nemes polgári erények csorbitatlanul átkerülnek a szocialista erkölcs lapjaira. Vissza kell állítani a proletáriátus és a dolgozó polgárság régi erkölcsi és harci közösségét.

SZENCZEI LÁSZLÓ